

Секція: Психологія, педагогіка, освіта, філософія та філологія

Шевчук Вікторія Валентинівна

кандидат психологічних наук, доцент

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

м. Полтава, Україна

ОСНОВНІ НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ СКЛАДНИХ ПОРУШЕНЬ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ

Порушенням є, згідно Міжнародної класифікації функціонування, обмеження життєдіяльності і здоров'я, проблеми, які виникають у функціях або структурах, такі як істотне відхилення або втрата. Порушення являють собою відхилення від певних загальноприйнятих популяційних стандартів біомедичного статусу організму та його функцій, і визначення їх складових здійснюється насамперед спеціалістами, які оцінюють фізичне та психічне функціонування відповідно до цих стандартів. Порушення є ширшими та більш комплексними, ніж розлади чи хвороби [4, с. 14].

Кількість дітей з порушеннями в розвитку збільшується з кожним роком. Основними причинами цього є погіршення загального здоров'я населення у зв'язку із екологічними, соціальними та економічними причинами.

Термін «складне порушення» використовують для позначення порушення інтелекту у формі глибокої розумової відсталості та різні варіанти поєднання двох порушень. Термін «складне порушення» зустрічаємо в працях 80-90 років ХХ століття Т. Басілової, Г. Бертинь, М. Блюміної, О. Мастюкової, Н. Олександрової, М. Певзнер, Т. Розанової, В. Чулкова, М. Janssen, D. Moores, J. Van Dijk, які розуміли це як порушення

двох і більше систем організму первинного характеру в однієї дитини з комплексом вторинних відхилень.

Термін додаткові порушення передбачає одне провідне порушення, яке виражене в більшій мірі, й додаткове менш виражене. Слід відзначити, що для вітчизняного наукового вжитку термін «супутні» є більш слушним, проте він може бути використаний коли мова йде про інше неглибоке порушення, що має ускладнюючий характер. D. Moores [6] визначав, що у глухих дітей частіше зустрічаються супутні порушення, ніж у інших, а порушення інтелекту може залишитися не виявленим. J. Van Dijk і M. Janssen [1, р.34] відмічає складності відмежування впливу інтелектуальних і сенсорних порушень на психічний розвиток дитини. До особливої групи D. Moores відносить дітей з труднощами у навчанні та порушенні поведінки. Найчастіше серед глухих зустрічаються діти з порушеннями мовлення, глухі діти з емоційними та поведінковими порушеннями (емоційні порушення є наслідками супутніх захворювань, наприклад, аутизму або психічних розладів). Отже, глуха дитина з «додатковими» порушеннями має одне провідне порушення та супутні захворювання, які перешкоджають її нормальному розвитку.

Наступний термін, яким користуються для позначення комплексу кількох вад розвитку дитини є «ускладнене порушення». Наявність у дитини з первинним сенсорним або інтелектуальним порушенням легких розладів опорно-рухового апарату чи поведінкових труднощів часто трактується як «складне порушення». Це ускладнює диференціацію термінів «супутні» та «ускладнене порушення». При «ускладненому порушенні» наявні два первинні порушення, одне з яких виражене в більшій мірі, а інше – в меншій мірі. Н. Гладких не погоджується з цим терміном, оскільки «ускладнені порушення» можна трактувати як складні або множинні [2, с. 323].

Розуміння структури «ускладненого порушення» трактується М. Жигорєвою та О. Мастюковою [3], як порушення, що передбачає наявність як правило двох первинних порушень, одне з яких визначає структуру порушення, оскільки обумовлює вторинні відхилення, а інші первинні порушення у силу того, що вони негостро виражені та не призводять до негативних наслідків і не впливають на провідне порушення. При умові раннього виявлення та надання комплексної допомоги такі первинні порушення компенсуються. Прикладом ускладненого порушення може бути глухота з легкими опорно-руховими порушеннями. Ускладнене порушення характеризується виділенням провідного (головного) порушення і розладів, які його ускладнюють. Наприклад, у дитини з порушеннями розумового розвитку можуть спостерігатися нерізко виражені порушення зору, слуху, опорно-рухового апарату, емоційні і поведінкові розлади. Провідне і ускладнююче порушення можуть мати характер як пошкодження, так і недорозвинення. Нерідко спостерігається їх поєднання. Ускладненим порушенням може бути, наприклад, поєднання рухових і поведінкових розладів, які можуть розглядатися як симптоми ускладненої олігофренії в результаті перинатального ураження ЦНС. Результатом перенесеного в ранньому віці менінгіту, може стати глухота, ускладнена гідроцефалією та епілепсією, або амбліопією чи косоокістю. Діти з ускладненим порушенням, як правило, можуть успішно навчатися разом з дітьми, які мають аналогічне провідне порушення, для них немає необхідності створювати особливі програми та підбирати методи навчання, достатньо індивідуального підходу, який буде враховувати їх особливості.

Термін «множинні порушення» використовується для визначення поєднання трьох і більше виражених порушень розвитку, які обтяжують його протікання. До таких порушень можна віднести поєднання у однієї дитини цілого ряду сенсорних і рухових порушень, які викликані глибоким

ураженням ЦНС. Такими порушеннями можуть бути вади зору та ДЦП, глухоти та ДЦП, сліпоглухота, сліпота і туговухість, сліпота та системне порушення мовлення, розумова відсталість і виражене порушення зору, знижений зір і глухота, знижений зір з глухотою і порушенням руху тощо. У зарубіжній літературі відзначається відхід від терміну «handicap» («дефект», «порушення») на користь терміну «disability» («неспроможність», «відсутність можливості»). Усе рідше використовуються терміни «handicapped children», «severely profoundly handicapped» для позначення дітей з поєднанням порушень сенсорного та інтелектуального розвитку, тяжких рухових розладів, а частіше вживаються аналоги, які складно підібрати в українській мові – «complex impairments» (комплексні порушення), «multiply impairments» (множинні порушення), «additional disabilities» (додаткові порушення) [2]. Тоді як пряме значення слова «impairment» найближче до українського слова «ураження».

Вивчаючи генезис дефініції «складні множинні порушення розвитку», М. Жигорева та І. Левченко наводять такі визначення поліморфних порушень [3]: складні (комплексні) порушення (кілька первинних порушень знаходяться у взаємодії та мають негативний кумулятивний ефект); ускладнений дефект (має кілька первинних порушень, одне з яких є провідним і визначає структуру порушеного розвитку); множинні порушення – при них у дитини одночасно існують три та більше первинних порушення, причому кожне має негативні наслідки, наприклад, розумово відсталі та сліпоглухі. Т. Басілова зазначає, що можна виділити більше двадцяти типів складних та множинних порушень, які можуть бути представлені поєднанням первинних сенсорних, рухових, мовленнєвих, емоційних порушень, а також поєднанням усіх цих порушень з порушеннями інтелекту різного ступеня.

А. Царьов [5] зазначає, що основним в клінічній картині складного та множинного порушення є розумова відсталість у різних поєднаннях з руховими, мовленнєвими порушеннями, порушеннями функцій аналізаторних систем, підвищеною судомною готовністю, розладами емоційно-вольової сфери та такими аутистичними розладами, як стереотипність дій, порушення комунікації і соціальної поведінки.

Говорячи про складні форми порушень психофізичного розвитку, найчастіше мають на увазі порушення, які зачіпають всю особистість, всі сфери її життєдіяльності: такі особи не в змозі самостійно встановлювати різні відносини з навколишнім світом, вони потребують догляду за собою і допомоги в побуті.

Література

1. Van Dijk J., Janssen M. Deafblind children. In H. Nakken (Ed.), *Meervoudig gehandicapt*. Rotterdam: Lemniscaat, 1993. PP. 34–73.
2. Гладких Н. В. Психолого-педагогічне обстеження дітей з комплексними порушеннями психофізичного розвитку молодшого шкільного віку // *Актуальні питання корекційної освіти*. 2016. Вип. 8. С. 323-333.
3. Жигорева М. В., Левченко И. Ю. Дети с комплексными нарушениями развития: Диагностика и сопровождение. М.: Национальный книжный центр, 2016. 208 с.
4. Наказ МОЗ України № 981 від 23.05.2018 року «Про затвердження перекладу Міжнародної класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я та Міжнародної класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я дітей і підлітків». URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MOZ30749.html

5. Обучение детей с тяжелыми и множественными нарушениями развития: Программы / под ред. А. М. Царева. Псков, 2004. 132 с.
6. Moores D. F. Education the deaf: psychology, principles and practices. Boston, 1987. 143 p.